

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди**

*Присвячується до 80-річчя від
дня народження
одного з фундаторів вітчизняної дефектологічної науки
доктора педагогічних наук, професора,
дійсного члена НАПН України,
заслуженого працівника народної освіти України
Бондаря Віталія Івановича*

СУЧАСНІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**Монографія
за загальною редакцією проф. Ю. Д. Бойчука**

Харків – 2018

Рецензенти:

Бондар В. І. - доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, заслужений працівник народної освіти України, професор кафедри спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Гольцев А. М. – доктор медичних наук, професор, академік НАН України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заслужений дія науки і техніки України, директор Інституту проблем кріобіології та кріомедицини НАН України;

Гончаренко М. С. – доктор біологічних наук, професор кафедри валеології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, голова Всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація валеологів»

Затверджено до друку Вченою Радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, протокол № 5 від 26 червня 2018 р.

С 91 **Сучасні** здоров'язбережувальні технології : монографія / за загальною редакцією проф. Ю. Д. Бойчука. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2018. – 703 с.
ISBN

У монографії розглянуто сучасні здоров'язбережувальні технології, які використовуються для відновлення, зміцнення та розвитку здоров'я.

Висвітлено теоретичні й практичні аспекти застосування здоров'язбережувальних технологій, а саме: медичних, фізкультурно-рекреаційних, педагогічних, корекційно-розвиткових.

Монографія розрахована на викладачів вищих навчальних закладів, студентів, аспірантів, учителів шкіл різного типу та широкого кола науковців, які цікавляться сучасними питаннями здоров'язбереження.

Modern healthcare-saving technologies : monograph / edited by prof. Yu. D. Boychuk. – Kharkiv : KhNPU named after H. S. Skovoroda, 2018. – 703 pp.

The monograph considers modern health-saving technologies used for the restoration, strengthening and health development.

The theoretical and practical aspects of health-saving technologies application are highlighted, namely: medical, physical-recreational, pedagogical, correctional-developmental ones.

The monograph is intended for scientists, teachers of higher educational establishments, students, postgraduate students, teachers of schools of different types and a wide range of readers who are interested in modern issues of healthcare.

Формування соціального здоров'я учнівської молоді у світлі завдань сучасної системи освіти (Бойчук Ю. Д., Зайцев В. О.)	327
Арт-терапія як інноваційна здоров'язбережувальна технологія в освіті (Титаренко О. І.)	331
Особливості впровадження педагогічної технології «освіта на основі набуття життєвих навичок» в освітній простір школи (Юхимчук Т. І.)	337
Здоров'язбережувальні технології як чинник збереження здоров'я дітей та учнівської молоді (Гузь В. В., Жейнова С. С.)	343
Здоров'язбережувальні аспекти педагогічних технологій (Пастухова Н. Л., Садовниченко Ю. О., М'ясоєдов В. В.)	350
Розвиток здоров'язбережувальної компетентності учнів засобами здоров'яформувальної педагогічної технології (Онїко В. В., Пилипенко Н. М.)	360
Здоров'язбережувальні технології у вищих навчальних закладах – як спосіб формування основних складових здорового способу життя у студентів (Сонова І. Ю.)	370
Здоров'язбережувальне виховання як об'єкт наукового дослідження: польський та український виміри (Сливка Л. В.)	377
Теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх викладачів професійного навчання у процесі професійної підготовки (Самусь Т. В.)	383
Збереження здоров'я учнів як стратегічна тенденція в процесі інформатизації освіти (Нетьосов С. І.)	389
Здоров'язбережувальні педагогічні технології в закладах загальної освіти та шляхи їх впровадження (Толоконнікова Н. М., Васильків О. Ю.)	399
Формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до оздоровчої діяльності в групі продовженого дня як наукова проблема (Ващенко О. М.)	406
Методичний інструментарій для діагностики рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних педагогів (Веретенко Т. Г., Лехолетова М. М.)	413
Методична система підготовки майбутніх учителів основ здоров'я до застосування здоров'язбережувальних технологій (Гончаренко М. С., Корженко І. О., Бельорін-Еррера О. М.)	419
Збереження психічного здоров'я здобувачів вищої освіти як умова гармонійного становлення особистості (Гузь Н. В., Фалько Н. М.)	425
Дитяча агресія в початковій школі: причини виникнення і шляхи подолання (Кипиченко Н. С., Гурська А. Л.)	433
Здоров'язберігаючі технології в освітньому процесі початкової школи (Крамаренко А. М., Крамаренко Д. М., Проха І. С., Шмалько О. М.)	440
Роль здоров'язбережувальних педагогічних технологій у процесі патріотичного виховання молоді (Кульчицький В. Й.)	446
Здоров'язбережувальні технології освітнього простору у вищих медичних навчальних закладів (Лотоцька Л. Б., Різничок С. В., Колач Т. С.)	453
Основні здоров'язберігаючі технології в практиці музичного виховання дошкільного навчального закладу (Маруцинець О. В., Потанчук Т. В.)	459
Антистресові саногенні психотехнології в підготовці майбутніх учителів до збереження і зміцнення професійного здоров'я (Мешко Г. М.)	466

Art therapy as an innovative health-saving technology in education (<i>Tytarenko O. I.</i>)	331
The peculiarities of the implementation of <i>life skills-based education</i> into school learning environment (<i>Yuhymchuk T. I.</i>)	337
Healthcare-saving technologies as a factor in preserving the health of children and students (<i>Huz V. V., Zheinoва S. S.</i>)	343
Health saving aspects of teaching technologies (<i>Pastukhova N. L., Sadovnychenko Yu. O., Myasoyedov V. V.</i>)	350
The development of students' healthy competence with the help of health formal pedagogical technology (<i>Onipko V. V., Pylypenko N. M.</i>)	360
Healthcare technologies in the higher educational institutions as a method of formation the basic components of a healthy lifestyle of students (<i>Sopova I. Yu.</i>)	370
Health safety education as the object of scientific research: polish and Ukrainian measurements (<i>Slyvka L. V.</i>)	377
Theoretical and methodical principles of a healthcare competence formation of future professional training teachers during vocational education (<i>Samus' T. V.</i>)	383
Preservation of students' health as a strategic trend in the process of informatization of education (<i>Netosov S. I.</i>)	389
The healthcare-saving pedagogical technologies in institutions of general education and ways of their implementation (<i>Tolokonnikova N. M., Vasylkiv O. Yu.</i>)	399
The formation of readiness of the future primary school teacher to health activity in an after-school club as a scientific problem (<i>Vashchenko O. M.</i>)	406
Methodical toolkit for diagnostics levels of formation of health-preserving competence in the future social teachers (<i>Veretenko T. H., Lekholetova M. M.</i>)	413
The methodical system of preparation of future teachers of bases of health subject is to application of healthcare-saving technologies (<i>Goncharenko M. S., Korzhenko I. O., Bellorin-Herrera O. M.</i>)	419
Preservation of mental health of applicants of higher education as a condition of harmonious formation of personality (<i>Huz N. V., Falko N. M.</i>)	425
Children's aggression in primary school: reasons of rise and ways to overcome (<i>Kipichenko N. S., Gurskaya A. L.</i>)	433
Health-saving technologies in the primary school education process (<i>Kramarenko A. N., Kramarenko D. N., Prokha I. S., Shmalko O. M.</i>)	440
The role of health saving educational technologies in the process of patriotic education of youth (<i>Kulchytskyi V. Y.</i>)	446
Health saving technologies in the educational environment of higher medical educational institutions (<i>Lototska L. B., Riznychok S. V., Kolach T. S.</i>)	453
Main healthy safety technologies in practice music education for preschool educational agency (<i>Maroushchintsy O. V., Potapchuk T. V.</i>)	459
Antistress sanogenic psychotechnologies in training future teachers to save and strengthens professional health (<i>Meshko H. M.</i>)	466
Technological bases of use of the Ukrainian folk traditions in upbringing at primary school children' (<i>Miroshnichenko O. M., Boichuk Yu. D.</i>)	474

15. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: «Академвидав», 2006. – 424 с.
16. Радчук Г., Чайнська М. Ціннісні орієнтири сучасного студентства // Особистість у розбудові відкритого демократичного суспільства в Україні: зб. матер. II міжнар. наук.-практ. конф. – Дрогобич: «Коло», 2005. – С. 374-384.
17. Розвиток особистості в різних умовах соціалізації: колективна монографія / за наук. ред. проф. Л.О. Калмикової та Г.О. Хомич. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2016. – 472с.
18. Устав (Конституція) Всемирной организации здравоохранения [Электронный ресурс] : [принят 22 июля 1946 г.] / Законодавство // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. – Режим доступа: 214 http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_599(дата обращения: 05.09.15). – Загл. с экрана.
19. Шевченко С.В. Емоційний компонент розумової працездатності першокурсників як предмет психологічного дослідження // Проблеми сучасної психології. – Вип. 30. – Кам'янець-Подільськ, 2015. – С. 702-710.

ДИТЯЧА АГРЕСІЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ І ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ *(Кипиченко Н. С., Гурська А. Л.)*

Дослідження присвячене проблемі дитячої агресії, актуальність якої підтверджується позитивною динамікою: якщо ще п'ять років тому обговорювалась агресивна поведінка підлітків, то на сьогодні все частіше ЗМІ, учителі, батьки інформують, що вік дітей, які втягнуті у конфлікти та здійснюють насильство один над одним, зменшується. Громадськість практично не шокує те, що учень у 1 класі – без причини б'є однокласників та псує особисті речі інших, у 2 – до побиття приєднуються систематичні кепкування з будь-якого приводу (від зовнішнього вигляду до національних особливостей), у 3 – агресія спрямовується на всіх суб'єктів освітнього процесу, додаються фізичне і психологічне насилля, а на етапі завершення початкової школи – ігнорування освітнього процесу, агресивні випадки у бік учителів і батьків, знущання над однолітками.

Аналіз джерельної бази засвідчив, що ставлення до агресії в системі наукового пізнання є неоднозначним та здебільшого суперечливим. Схиляємося до думки науковців, які вважають, що агресія – це «психічний стан, що за часовою локалізацією може детермінувати появу агресивності як стійкої особистісної властивості. Агресивність як властивість особистості виражається у готовності до агресивної поведінки, що спрямована на завдання шкоди іншій людині, на її приниження, примушення до будь-яких дій із можливим знищенням об'єкта агресії» [3, с.218].

Психологами причини виникнення агресії визначені частково. Водночас науковцями доведено, що на її розвиток впливає поєднання біологічних, психологічних і соціальних чинників, серед яких домінують роль відіграє складна атмосфера у сім'ї дитини. Зазначене змушує педагогічну спільноту нарешті задуматися над тим, що «дитина, яка піддається моральному чи фізичному насильству, може поводитися як агресор, демонструючи

жорстокість стосовно батьків, інших людей як жертва, «притягаючи» жорстокість однолітків і вчителів» [7, с.139]. Так, у дослідженні Л.Сеньківської встановлено, що основними психоемоційними розладами у дітей, які пережили психологічну жорстокість, є: «заниження самооцінки, високий рівень тривожності, а також депресивність, імпульсивність, інтравертованість, невпевненість у собі, дратівливість, образливість, негативізм, песимізм і агресивність. Когнітивними порушеннями у дітей, що зазнали психологічної жорстокості, є зниження пам'яті, стійкості уваги, низький рівень сприйняття, погана переробка інформації, низька працездатність і повільна концентрація уваги» [4, с. 15].

Водночас переважна більшість батьків відкидають думку про те, що мають пряме відношення до цієї проблеми. З покоління в покоління батьки стверджують: «Я виріс же нормальною людиною!», тим самим виправдовуючи «естафету» насильства. Переконані, що не можливо ігнорувати окреслену проблему і відкидати думку, що дорослі причетні до цієї ситуації, адже першопричини приховані у сімейних стосунках. Діти з негативним досвідом згодом застосовують його у дитячих колективах, де їм доводиться «виживати» самотійно. Саме «виживати», тому що у насильника завжди є свій особистий страх і з ним якось треба жити. В учнів початкової школи ще несформована психіка. Діти цього віку роблять висновки та втілюють їх у життя такими методами, які дорослим здаються жахливими і не виправданими, але це дитячий досвід, здобутий у сім'ї.

Канадський психолог А.Бандура стверджував, коли дитина спостерігає і бачить агресивну, насильницьку поведінку, особливо батьків, то в силу наслідування вона навчається та засвоює аналогічні методи спілкування з оточуючими. Діти, у сім'ях яких проявляється насильницьке спілкування, зазвичай покійно поведуться у колі родичів, але кардинально змінюють поведінку під час взаємодії з однолітками і дорослими людьми, обираючи основною формою спілкування саме агресивні прояви [1].

Відтак, ставимо за мету продіагностувати прояви насильства над дітьми у сім'ях, розробити рекомендації для вчителів початкової школи щодо роботи з батьками дітей, які проявляють агресію.

Упродовж 2016-2017 та 2017-2018 н.р. дослідження проводилося на базі спеціалізованої школи № 324 м. Києва. В опитуванні взяло участь: 2016-2017 н.р. – 246 батьків, 2017-2018 н.р. – 233 батьків.

У результаті порівняння різних методів нами обрано інформативний метод – анкетне опитування «Ми і наша дитина» (упорядники Кипиченко Н.С., Гурська А.Л.), спрямоване на діагностування проявів насильства над дитиною в сім'ї, анонімне (підписується за бажанням батьків), складається з 6 питань.

Опитувальник «Ми і наша дитина»

Інструкція до проведення

Із запропонованих відповідей оберіть ту, яка найповніше відповідає вашим думкам чи можливим діям. Обраний варіант відповіді позначте (обведіть або підкресліть відповідну літеру). Не витрачайте багато часу на

обдумування. Відповідайте відверто і щиро. Відповіді повинні відображати лише вашу позицію.

1. Коли дитина Вас не слухає, ви зазвичай:

- а) кричите на неї;
- б) розмовляєте, умовляєте;
- в) мовчите, не реагуєте на її виправдання;
- г) можете дати ляпасу;
- д) намагаєтеся пояснити, що дитина не права;
- е) інше

2. Чи буває, що у стресовому стані Ви можете «розрядитися» на дитині?

- а) так;
- б) іноді;
- в) важко сказати;
- г) ніколи;
- д) інше

3. Визначте причину, через яку Ви можете кричати, погрожувати або вдарити дитину.

- а) з метою виховання;
- б) «не витримують» нерви;
- в) непорозуміння в родині;
- г) коли дитина з капризами щось вимагає;
- д) коли дитина сильно мене засмучує;
- е) коли бажаєте, щоб дитина почула вашу думку;
- е) не можу пояснити;
- ж) інше

4. Чи з'являлось у Вас іноді бажання закрити дитину одну в кімнаті, підняти на неї руку, взагалі не бачити її?

- а) так;
- б) ні;
- в) іноді;
- г) важко сказати;
- д) інше

5. Який вид покарання Ви обираєте, коли дитина сильно провинилася?

- а) позбавлення їжі, одягу, майна, коштів;
- б) залякування, погрози, крики;
- в) використовуєте стусани, ляпаси, штовхання;
- г) інше

6. Опишіть, у які саме моменти всі члени Вашої сім'ї радісні і щасливі.

Оброблення отриманих результатів

Запропонований опитувальник поєднує кількісну та якісну обробку. *Кількісна:* за допомогою ключа підсумовуємо загальну кількість балів, яка визначає рівень прояву насильства у сім'ї. Якщо реципієнт обрав кілька відповідей в одному питанні, знаходимо середнє арифметичне, що становитиме підсумковий бал.

Середня арифметична (СА) :

$$CA = \frac{\sum x}{\sum f},$$

де x – загальна сума балів,
f – кількість обраних варіантів.

Якісна: питання № 1–4 дають змогу виявити методи і засоби, які застосовують батьки у вихованні дітей, а також встановити, чи є загроза насильства у сім'ї. Питання № 5 сформовано таким чином, що: а) показник прояву – економічного насильства; б) психологічного насильства; в) фізичного насильства. Питання № 6 – діагностує емоційний комфорт у сім'ї.

Ключ до опитувальника

Питання								Інша відповідь	Немає відповіді
1								«+» – 2 «-» – 6	3
2								«+» – 2 «-» – 6	3
3								«+» – 1 «-» – 8	3
4								«+» – 2 «-» – 5	3
5								«+» – 1 «-» – 5	3
6	Опис ситуації – 1 бал Немає опису – 3 бали								

Пояснення до ключа: «+» – позитивна відповідь (не роблю, не б'ю, немає таких причин, не кричу, не з'являлося таких бажань, розмовляю, пояснюю, даю змогу подумати, тимчасово позбавляю розваг, «стілець» або «куточок» для роздумів, нічого не використовую, «тайм аут» тощо); «-» – негативне пояснення (іноді кричу, ображаюсь і не розмовляю; пояснення чому і коли кричу, б'ю, залякую, погрожую).

Інтерпретація одержаних результатів

7–20 балів – низький рівень – Ваші методи виховання відповідають педагогічно грамотному батьківству. Ефективно застосовуєте ненасильницьке спілкування, створюєте умови для гармонійного розвитку дитини, володієте високим рівнем використання ненасильницької дисципліни. Ви достатньо компетентні батьки, отримуєте задоволення від спілкування з дитиною. Порада! Водночас немає меж вдосконаленню, не зупиняйтеся на досягнутому, продовжуйте любити та оберігати своїх дітей!

21–30 балів – середній рівень – Ви не відкидаєте можливості «підняти руку» на дитину з метою підвищення ефективності виховання. У Вашій сім'ї

переважає конфліктне спілкування з дитиною. У методах виховання є елементи різних видів насильства. Водночас Ви виправдовуєте свої дії тим, що елементи насильства є вимушеним та ефективним актом у певних ситуаціях, чим підкреслюєте свою безпорадність і незнання гуманних методів. Елементи погроз: «Погані батьки? Підеш жити в інтернат, дитячий будинок, до сусіда», «Здам у поліцію», що є непродуктивними у переконанні дитини. Рекомендації: поцікавтесь інформацією про ненасильницьке спілкування, підвищуйте рівень усвідомленого батьківства, ознайомтеся з темою: «Насильство в сім'ї», змініть життя на краще і у Вас буде щаслива дитина!

31 і більше балів – високий рівень – Ваші методи виховання негативно впливають на розвиток особистості. Це накладає відбиток на все подальше її життя: непорозуміння в майбутній сім'ї; труднощі у побудові адекватних стосунків із однолітками. Подібний стан потребує перегляду методів виховання, стилю спілкування і взаємовідносин із дитиною. Необхідне також термінове звернення до таких фахівців, як: практичний психолог, соціальний педагог, сімейний психолог.

Протокол дослідження 2016–2017 н.р

К-сть опитаних	Рівні прояву насильства		
	Низький	Середній	Високий
246	144 сім'ї	102 сім'ї	0 сімей
%	58,54	41,46	0

Протокол дослідження 2017–2018 н. р.

К-сть опитаних	Рівні прояву насильства		
	Низький	Середній	Високий
233	119 сімей	111 сімей	3 сімей
%	51,07%	47,63	1,28

З проведеного дослідження бачимо катастрофічні відсотки прояву елементів домашнього насильства над дітьми. І з кожним роком відсоток збільшується. Так, у 2016–2017 н.р. – 41,46%, а у 2017-2018 н.р. – 47,63%. Варто зауважити, що опитування проводилося анонімно і за добровільним бажанням. Відтак, батьки, які взяли участь та відверто відповідали на питання опитувальника, вважають допустимими такі методи виховання, як: підвищення голосу на дитину; у стресовому стані можуть інколи «розряджатися» на дитині; кричати, погрожувати і, навіть, бити її, у випадках, коли вона щось вимагає або, щоб «почула» батьків. Існує категорія батьків, які стверджують, що іноді в них виникає бажання взагалі не бачити дитину, або замкнути одну в кімнаті; не можуть пояснити, чому обирають ті чи інші покарання, коли, на їх думку, дитина не права. Занепокоєння викликали також опитувальники, у яких реципієнти не змогли згадати жодної ситуації, члени родини були радісні і щасливі. Незважаючи на достатньо високий

рівень латентності сімейного насильства, стають більш ясними масштаби явища.

Одночасно було проведено дослідження з метою визначення тривожності та проявів агресії у дітей молодшого шкільного віку. У діагностуванні взяло участь у 2016–2017 н.р. – 272 учня, 2017–2018 н.р. – 248 учнів. У зв'язку з груповим дослідженням ми застосовували проєктивну методику «Кактус» (М. Панфілова) [4].

Протокол дослідження 2016-2017 н.р.

Кількість опитаних	Прояв агресивності	Прояв тривожності
272	94 учня – 34,55%	119 – 43,75%

Протокол дослідження 2017-2018 н.р.

Кількість опитаних	Прояв агресивності	Прояв тривожності
248	104 – 41,93%	110 – 44,35%

Отримані результати засвідчують взаємозв'язок між тенденцією зростання проявів елементів домашнього насильства над дітьми в сім'ях та підвищенням рівня агресивних проявів серед учнів молодшого шкільного віку.

Детально розглянемо можливі «уроки», які дитина переносить із сім'ї в освітнє середовище. Перший урок, який виносять діти з домашнього насилля: той хто сильніше, той і правий. Безумовно, це – тваринний «закон джунглів», керуючись яким складно знайти місце для милосердя, співчуття в дитячому колективі. Як навчитися допомагати слабшому і відчувати біль іншого? Означені якості неможливо виховати в дитини, якщо дорослий завжди правий, тому що сильніший. За таких умов діти починають керуватися твердженням, за якого сильніше той, хто вдарив перший, стає основоположником агресії.

Другий урок: нікому не можна довіряти. Як можна довіритися іншій людині, якщо найближчі родичі, які мають захищати, тебе б'ють і принижують. Дорослі – вороги, одноліток повинен пройти випробування на «свій–чужий». Досить часто діти керуються антиправилом: «Хто не з нами, той – проти нас», тому важливо об'єднуватися і діяти в межах закону, який пропагує конформна група, навіть, якщо цей закон суперечить законам любові, логіки.

Третій урок: свої почуття необхідно приховувати. Не можна показувати страх, образу, горе, розчарування, тому що це прояв слабкості, а щоб «вижити», треба бути сильним. Саме страх, легше за все сховати за агресивною та демонстративною поведінкою. Діти розуміють, що бути агресивним і некерованим – найбезпечніше, що вони можуть вигадати та реалізувати. Інших безпечних і ефективних варіантів жити повноцінним, безпечним життям у них немає, тому що вони відтворюють сімейну ситуацію, не вмюючи діяти по іншому. З іншого боку, дорослі формують у дитини емоційну нечутливість до інших, тому що проявляти свої емоції це – погано: «хлопці не

плачуть», «дівчата, так не можуть поводитися», «що скажуть сусіди», «подивись, яка дитина гарна, а ти?», «усі дивляться на тебе, як тобі не соромно!», «на тих, хто ображаються, воду возять» тощо. Запитання: «І кому дитині показати свої емоції?». На жаль, велика кількість батьків не поділяють почуття дітей та інколи ще й карають за їх прояв, демонструючи своєю поведінкою: «Проявляти почуття – не можна! Відчувати – небезпечно!»

І четвертий урок: не треба чекати допомоги від дорослих, свої проблеми потрібно вирішувати самостійно. У ситуації, у якій учень звертається до дорослих за допомогою, йому відповідають: «Це твої друзі, вирішуй питання самостійно» або «Звертайся до вчителя». І дитина починає вирішувати питання самостійно, як вміє.

Відтак, оптимізація профілактики насильства стосовно дітей у сім'ї потребує розроблення та впровадження ефективних виховних технологій, спрямованих на усвідомлення батьками відповідальності за розвиток і виховання дітей. Пропонуємо рекомендації для вчителів початкової школи щодо роботи з батькам дітей, що проявляють агресію. Вважаємо за необхідне вчителю розмістити наочну інформацію: таблицю «Стилі батьківського виховання», пам'ятки «Як виховати здорову та щасливу дитину», вправи з позитивного спілкування в «Куточку для батьків». На батьківських зборах, групових консультаціях інформувати про те, що таке агресивність, причини її прояву, чим така поведінка небезпечна для життя дитини та оточуючих, які індивідуальні психологічні особливості дитини, котра проявляє агресивність. Переконайте також, що вчитель має взаємодіяти з практичним психологом, таким чином спільно консультивати батьків із приводу добору ефективних методів регулювання агресивної поведінки, проводити практикуми щодо розпізнання особистих негативних станів, ознайомлювати з прийомами ефективної регуляції психічної та психологічної рівноваги, формувати вміння позитивної взаємодії з дітьми. Доцільним є проведення нетрадиційних батьківських зборів у формі тренінгу «Ненасильницьке спілкування – активне слухання» (формування ефективних способів спілкування з дитиною). Важливо також упродовж корекційної роботи здійснювати моніторинг динаміки змін у поведінці учнів.

Список використаних джерел

1. Бандура А. Теория социального научения. – Евразия, 2000. – 365 с.
2. Бовть О.В. Агресивні реакції та шляхи їх корекції в молодших школярів: автореф. дис. ... канд. мед. н. за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія – Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України, Київ, 2001. – 22 с.
3. Макаруч Н.О. Агресія та агресивна поведінка як психічний засіб особистісної саморегуляції підлітків із порушеннями розумового розвитку // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 25. – С. 215–227.
4. Науменко О. Насильство в сім'ї: причини, наслідки, міфи // Психологія довкілля. – № 1 (102), січень 2018. – С. 15–22.
5. Панфилова М. А. Графическая методика «Кактус» // Обруч. – 2000. – № 5. – С. 12–13.
6. Сеньківська Л.І. Клінічне значення психоемоційних розладів та їх корекція при синдромі жорстокого поводження з дітьми. автореф. дис. ... канд. мед. н. за спеціальністю 14.01.10 – педіатрія. – Одеський національний медичний університет МОЗ України, Одеса, 2015. – 22 с.

7. Соціальна робота: технологічний аспект: навч. посіб. / За ред. проф. А.Й. Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
8. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 1. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. – К.: Обнова компані, 2017. – 256 с.
9. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А.В. Аносова, О.В. Безпалько, Т.П. Цюман та ін. / За заг. ред.: Т.В. Журавель, З.П. Кияниці. – К.: Обнова компані, 2017. – 352 с.
10. Рептух Н.О. Корекція та профілактика стану дитини в сім'ї як спосіб зниження її агресивності. – Практична психологія та соціальна робота. – 2008. - № 8 (113). – С. 37–46.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

(Крамаренко А.М., Крамаренко Д.М., Проха І.С., Шмалько О.М.)

Значну увагу проблемі збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління приділено у Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національній програмі «Діти України», Цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання здоров'я нації», Концепції «Здоров'я через освіту» та ін.

Актуальність проблеми збереження здоров'я молодших школярів постійно зростає, оскільки стан здоров'я дітей з кожним роком стає слабшим. Найчастіше, при закінченні початкової школи в учнів виникають проблеми з опорно-руховим апаратом, з'являються захворювання серцево-судинної системи, псується зір. Причинами цього є недостатні знання здоров'я людини, відсутність наступності, системності, послідовності у впровадженні здоров'язберігаючих технологій в освітній процес.

Учителям початкової школи при використанні здоров'язберезувальних технологій важко вкластися у часові межі уроку. Фізкультхвилинки, ігрові вправи, та інші методи, які позитивно впливають на стан здоров'я учнів, з іншого боку не залишають місця для навчальної діяльності. Тому, важливим є створення здоров'язберезувального середовища не тільки на уроках, а й в позаурочний час.

Учені (Б. Долинський [1], Ю. Бойчук [2] та ін.) виокремлюють різні види здоров'я: *фізичне*, що визначає повноцінне і правильне функціонування організму; *психічне*, що зумовлює рівновагу і нормальне протікання психічних процесів; *духовне* – як прагнення до ідеалу, що є головним джерелом сили і енергії людини; *соціальне*, від чого залежить безконфліктна взаємодія з довкіллям.

Як засвідчують дослідження (А. Крамаренко [3], М. Малашенко [4], О. Нікітенко [6], Л. Самойленко [9], Т. Шаповалова [10] та ін.), стан усіх названих видів здоров'я у наших дітей як і стосовно всього нашого суспільства, дає серйозні підстави для занепокоєння. На думку О. Савченко, проблема виховання у дітей здорового способу життя є багатоаспектною. Вона охоплює впровадження нового змісту забезпечення умов для